

Construint l'economia solidària

Marcos Arruda

Xarxa Global de Socioeconomia Solidària

L'any 2002, el Fòrum Social va involucrar nou xarxes d'economia solidària; el 2003, 19, i el 2004 van ser 47 les xarxes de diferents països del món. Aquestes xifres mostren la força i el poder que està brollant d'aquest projecte, d'aquest somni.

El repte és: com podem creure en alguna cosa diferent vivint en un món de violència, d'egoisme, de disputes, de competència, de desigualtats, d'atur, de destrucció de la dignitat humana, que arriba a nivells tan extrems com la prostitució fins i tot de nens i nenes? Com podem creure en alguna cosa i dir que un altre món i un altre ésser humà són possibles?

Molts de nosaltres estem atrapats a buscar respostes solament racionals, a convèncer la gent amb el cap, amb arguments que això és possible. Però no n'hi ha prou; som éssers essencialment emocionals i crec que per aquí he d'entrar per arribar, després, a altres etapes de reflexió.

Començo amb una petita història que vaig compartir amb els companys i les companyes del col·lectiu Ronda fa uns dies, i que serveix d'exemple del que vull dir. Jo estava en un tren, a Suïssa, viatjant en un compartiment amb una persona, una dona jove que llegia un llibre d'economia i tecnologia. Vam començar a xerrar i, després d'intercanviar algunes paraules sobre el que ella feia i el que jo feia, li vaig fer cinc cèntims sobre l'economia solidària, les cooperatives, el comerç just, el consum ètic, la moneda social, etc., i la jove em va dir: "Molt bonic tot això, però queda tan lluny del que vaig estudiar..., és difícil d'entendre i pensar que això té algun sentit per a mi". Em vaig quedar perplex un moment i se'm va ocórrer, llavors, preguntar-li: "Si tu baixes del tren, camí de casa teva, i tens un gran dolor i has d'avisar el metge i després d'examinar-te descobreixen que tens una malaltia gravíssima i que moriràs al cap de dos dies, què t'agradaria fer?, amb qui t'agradaria estar?". Ella es va quedar xocada per la idea de morir, una jove de vint-i-pocs anys, i després d'una estona em va respondre: "Bé..., jo m'envoltaria dels meus amics, de la meva família... m'agradaria tenir amistat i amor...". Llavors li vaig preguntar: "Per què has d'esperar els dos últims dies de la teva vida per tenir aquestes coses? D'això estic parlant, aquesta és l'economia solidària".

Som éssers que tenen set d'amor, de comunicació, d'afecte, de compassió... I aquest món actual és un alienació de nosaltres mateixos, és la negació de les nostres aspiracions més profundes. Alguna cosa va malament en aquest món perquè ens nega la nostra essència. I això també passa en l'economia que tenim. El que estem construint des de l'economia solidària és una economia amb l'ésser humà que som, una economia que generi no solament benestar sinó també felicitat, amor, compassió... Una economia amorosa, cosa que és impossible d'imaginar en el cap dels qui viuen del sistema del capital, però per a nosaltres és possible.

I aquí comencem a plantejar-nos què seria una economia solidària. El llibre *Amor y juego: fundamentos olvidados de lo humano* tracta d'investigar els descamins de la humanitat, no

Aquest món actual és la negació de les nostres aspiracions més profundes.

a partir d'allò econòmic, com fem nosaltres els economistes, sinó a partir d'allò humà, d'allò psíquic i d'allò cultural. Aquest llibre em va portar a dos conceptes clau: el concepte d'un model de relació que va néixer amb la humanitat i que tenia com a base el que l'autor, Humberto Maturana, anomena una cultura que es va formar a mesura que es repetien les relacions, les converses amb la gent..., es va desenvolupar una cultura que ell anomena "matrística", i empra aquest nom intencionalment. Planteja que la cultura patriarcal neix després d'aixafar la cultura matrística. La cultura patriarcal té com a eix central el pare, i també l'ordre, que és la jerarquia, la verticalitat, l'autoritat, l'obediència, el control, el domini, la subordinació i la dependència.

A partir d'aquesta reflexió, Maturana desemboca en l'economia i en la política actuals. I reconeix que a l'arrel d'una manera matrística d'organitzar el poder hi ha una manera matrística d'organitzar l'economia. Sense economia democràtica no hi ha poder democràtic. Sense una altra economia no hi ha un altre món possible. Sense un altre ésser humà no hi ha una altra economia. Estan tots integrats, són parts de la mateixa equació, i els components d'aquesta equació tenen una influència mútua l'un amb l'altre.

Falta dir una cosa molt important per al nostre diàleg amb les persones que no creuen que un altre món i una altra economia siguin possibles. És que l'herència de l'experiència matrística que tenim als gens no és solament un fet del passat, sinó també del nostre present. En quines formes? Aquí entra Gerda Verden-Zöllner, que va contribuir moltíssim en la manera de la relació matrística que vivim en el si de les nostres famílies, en la nostra infantesa, i que reproduïm com a pares i mares amb els nostres fills i néts, etc. I el seu argument és que, quan arribem a l'adolescència, comença una guerra entre la cultura patriarcal que se'ns imposa i la vivència matrística que portem dels anys anteriors. I llavors ens tornem éssers esquizofrènics; en cadascú de nosaltres s'instal·la una guerra entre les dues posicions, però hem d'adaptar-nos al que és el món "real", entre cometes. I allà ens tornem patriarcals, homes i dones, i tenim relacions patriarcals en la feina, en la família, entre nosaltres... I, alhora, a dins, clama un altre tipus de relació. Guanyar consciència d'aquesta guerra interior que tenim és un gran pas; el segon pas és desenvolupar la nostra capacitat de fer que d'aquesta lluita surti una victòria creixent, que

Des de l'economia solidària estem construïnt una economia que generi no sols benestar sinó també felicitat, amor, compassió...

no acaba fins que morim, de l'ésser matrístic que ha de predominar i que pot predominar perquè som éssers que, per naturalesa, tenim la capacitat de gestionar la nostra pròpia evolució.

Aquí estem davant d'un desafiament molt gran i la pregunta és: quins són els factors que ens fan creure que és possible l'economia solidària? Hi ha tres motius: són dos fracassos i un tercer factor que és subjectiu, psíquic, espiritual, que viu en nosaltres...

El primer: el fracàs del sistema del capital de respondre a les necessitats materials, mentals, emocionals, psíquiques, espirituals de tota la humanitat. Perquè la natura també som nosaltres, i en destruir la natura ens estem destruint. Un sistema de mort.

El segon: el fracàs dels camins alternatius que es van intentar i que van posar l'accent en l'alternativa a l'estat. I a això van donar el nom de socialisme. Però per a mi no va ser socialisme, estatisme no és socialisme. El projecte socialista no està derrotat per la història. Però durant més de deu anys les esquerres del món estan perplexes i no saben per on caminar. I crec que nosaltres, des de l'economia solidària, podem fer una aportació molt especial en aquest sentit, que és afirmar que el subjecte de la història ni és el capital ni és l'estat, sinó la societat civil, sobretot la societat dels milions de treballadores i treballadors que som, els quals vivim no de guanys ni de rendes del capital sinó del nostre treball, tinguem o no ocupació. Aquesta és una afirmació que té un poder polític fonamental, és un altre projecte polític de societat en el qual l'estat ja no és el protagonista principal del canvi, sinó un mediador, un orquestrador de la diversitat que és la societat civil. I portem llavors la responsabilitat d'assumir aquesta consciència que ningú no farà per nosaltres. Cadascú hem d'assumir la gestió del nostre desenvolupament personal, familiar, col·lectiu, popular, nacional i d'espècie, global. Perquè tots són anells de la mateixa realitat que és aquesta existència. Som cridats a ser gestors de tot això alhora. Aquest és un gran repte. Quan mirem l'educació, veiem que, de cap manera, no està adaptada a aquest repte, ni té la consciència de totes les dimensions a què ha d'arribar.

Dos fracassos i un clam des de l'interior de nosaltres, que és la creença, la convicció que l'acumulació de béns materials i el poder sobre els altres, el poder de controlar, manipular i

La cultura patriarcal té com a eix el pare, i també l'ordre, que és la jerarquia, la verticalitat, l'autoritat, l'obediència, el control, el domini, la subordinació i la dependència.

sotmetre, no genera felicitat. La felicitat ve del compartir. Company, què vol dir? El qui reparteix el pa amb l'altre, *Cum panis*; Compartir, partir amb l'altre; Confiança, creure amb l'altre, en l'altre. I així, les "ces", que són moltíssimes, que formen part de tota aquesta altra cultura que sabem que és l'única capaç de generar felicitat.

Estic fent una connexió entranyable entre economia i felicitat. L'economia és el mitjà, la felicitat és la finalitat. El desenvolupament econòmic i tecnològic són els mitjans; el desenvolupament humà, personal, col·lectiu i social són finalitats. Nosaltres, els economistes, hem de reciclar-nos radicalment, hem de tornar-nos humils, reduir la nostra importància, perquè, si no ho fem, no es reduirà el paper de l'economia entesa com a producció de béns materials per a la mera supervivència. I a l'inrevés, els economistes que subverteixen aquesta concepció que l'economia és la ciència d'utilitzar bé els recursos escassos per a la gent segons les seves necessitats i els seus desitjos posen en el seu lloc una cosa molt senzilla: l'art de gestionar la casa, *oikonomia*, "administrar, tenir cura de la casa". I en aquest moment, qui apareix com el gran subjecte de la gestió de la casa? La dona, que ha estat exiliada de l'economia masculina del capital, està cridada a ser l'eix central de l'economia solidària. Per què? No solament perquè ella és majoria en el món, no solament perquè se l'ha estat explotant amb dues o tres jornades de treball cada dia, sinó perquè és l'ésser que ha desenvolupat una consciència eco-lògica, *oikos-logica*, en comptes de la consciència ego-lògica de l'home, que és la qual domina en la cultura actual.

Hem de rescatar aquesta percepció que dintre de la casa cada persona compta, i aquesta és la lògica del cooperativisme: tenir consciència de l'altre, acollir i incorporar l'altre, l'altra persona, com a parts essencials de mi mateix i de la meua vida i felicitat. I trobar les formes adequades per superar els conflictes, que sempre n'hi ha, començant per nosaltres mateixos. Valorar la diversitat i, alhora, descobrir a l'interior de la diversitat la complementarietat, el que cadascú porta d'únic i que pot ajuntar-se amb el que jo porto i fer alguna cosa molt més gran. Aquesta lògica ecològica de la cooperativa, de l'associació, és un verí en les venes del sistema del capital. I això és el que estem tractant de desenvolupar, en forma d'utopia i de somni, no importa; el fet és que els somnis es tornen realitat.

Sense un altre ésser humà no hi ha una altra economia.

Permeteu-me compartir dues o tres idees fonamentals sobre l'estratègia de construcció de l'economia solidària. Jo crec que és fonamental que no es desenvolupi de forma improvisada ni caòtica, sinó a partir d'un sistema planificat d'accions que s'entretreixen.

Primera idea: la visió estratègica l'he simplificada en tres moments, no en el temps, consecutius, lineals, sinó una dinàmica, un procés, que no té linealitat i que no podem preveure amb gaire precisió. Si no podem anticipar moments, el primer moment és el que vivim avui, un moment en què predominen les relacions de dominació, el sistema de capital, un projecte imperial, centrat en els Estats Units, però amb la concurrència d'un projecte imperial europeu i un projecte imperial asiàtic, que segurament tenen el Japó i també la Xina.

Què cal fer davant d'aquest monstre? Tres coses bàsiques. Una: competir, desenvolupar en les nostres empreses competència creixent per competir amb les empreses capitalistes, guanyar-se els mercats, i vendre, comprar i desenvolupar cada vegada més les nostres empreses. No es pot negar que, en aquest moment de la història, aquesta és la dimensió dominant, encara que no vulguem. Llavors cal desenvolupar-se per fer això eficaçment.

Però ahora tenim l'obligació d'estar treballant perquè aquestes relacions canviïn i, és clar, el camí més segur és el desenvolupament de la intercooperació. Aquesta és, doncs, una estratègia simultània que cal desenvolupar. Però hi ha dues maneres de fer-la: una, a través de la improvisació: fem el fons cooperatiu i ajudem econòmicament els grups que volen desenvolupar-se. És bo, però no suficient. Per què? Perquè és improvisat. La pregunta és: el que es fa, a quines necessitats respon? Té un mercat? Té una demanda? Es fa adequadament? I la resposta que podem donar és: "Hi ha una altra manera de fer això", que és una manera planificada i que nosaltres, al Brasil, vam treballar en dues dimensions: una vertical i una altra horitzontal.

La vertical és la idea de construir intencionalment, planificadament, cadenes productives cooperatives i solidàries. Això és una construcció de xarxa, però una xarxa que va des de la matèria primera fins als consumidors. I, és clar, aquí ve el desafiament d'organitzar les consumidores i els consumidors d'una manera nova, no solament per consumir i augmentar el benestar immediat meu i el de la meva família, sinó que cal

***La natura també
som nosaltres;
en destruir la
natura ens estem
destruint.***

un consum ètic i solidari amb una consciència crítica davant del model consumista actual. Cal també la visió d'un altre consum, una revolució individual, familiar, per adoptar nous estils de consumisme. I això, per fer-ho individualment, és difícil. Cooperatives, associacions de consumidors que comparteixin teoria i pràctica, que reflexionin sobre què és el consum solidari, que s'organitzin per comprar productors solidaris, comprar els bons productes, eterns de qualitat, i així, a poc a poc, anar destruint el megapoder dels grans supermercats i hipermercats que avui dominen el sistema de comerç de béns finals. Són gairebé monopolis, però els consumidors i les consumidores organitzats podem trencar aquest monopoli. La segona dimensió, doncs, és aquesta: les cadenes productives transformades en cadenes cooperatives en què des de la producció de la matèria primera fins al consum es fa amb cooperatives, amb associacions que tenen la lògica de la reciprocitat, de la solidaritat, del compartir.

L'horitzontal és el que anomenem les xarxes que es poden dir "de mercat social" o "mercat solidari", que tenen diversos components: el consum, la producció, el comerç, les finances solidàries, l'educació cooperativa i solidària, i la comunicació. Tractar de crear xarxes que integrin totes aquestes activitats de manera mútuament alimentadora. Aquesta és una segona estratègia per fer front al món en què vivim avui.

I la tercera, que és participar en xarxes nacionals i globals que lluiten per regulacions i controls sobre el capital i per polítiques públiques que garanteixin els drets econòmics, polítics, socials, culturals, ambientals de la gent. Aquesta dimensió és molt important i molts de nosaltres no ens donem el temps necessari per entendre la dinàmica del sistema i per combatre els actors i les seves maneres d'operar. Cal participar-hi. La lluita contra l'OMC, els projectes del Banc Mundial, l'FMI, pressionar el govern d'Espanya perquè canviï les seves polítiques respecte a l'endeutament dels nostres països. Tot això és molt important.

I, finalment, una referència especial al tema de l'educació, que per a mi és clau. Es tracta de construir formes d'educar que siguin cooperatives i solidàries, que vehiculin els valors de la cooperació i la solidaritat en dos espais: l'espai de les xarxes nostres, de les nostres empreses, però igualment l'espai del sistema educatiu.

Al Brasil estem començant una petita experiència en un

El projecte socialista no està derrotat per la història.

municipi amb dues escoles municipals. En elles estem plantejant organitzar l'escola en forma de petites cooperatives: cada classe és una cooperativa, rep alguns diners de l'escola i aprèn els rudiments de l'economia solidària. Manejant un pressupost, prenent decisions en conjunt, treballant en conjunt per millorar l'espai físic comú, produint coses que poden vendre a la comunitat —o a altres classes, o als mestres—, aprenent a gestionar el conflicte, aprenent a respectar i escoltar l'altre. Tota una revolució cultural que volem que passi a nens de deu, onze, dotze anys i en els joves adolescents abans que entrin en la universitat. És clar que l'ideal seria també tenir aquest espai d'experiències a la universitat. Però suposem que això és com una part del pla estratègic. I aquí entra una altra cosa molt important: la metodologia que jo anomeno "de la praxi", que és la metodologia que planteja que el coneixement no ve del cap ni dels llibres que llegeixen els acadèmics, sinó de la vivència, de la pràctica de tots nosaltres. L'educació no és el repte d'aprendre disciplines, sinó de desenvolupar cadascú la capacitat de ser subjecte del seu propi desenvolupament individual i col·lectiu. L'educació és també un mitjà.

El saber ha de ser font de més saber, i aquí entra la metodologia de la praxi plantejant pràctica, teoria, pràctica, teoria, pràctica... en una espiral creixent i ascendent permanent. Què és teoria? És estudiar el que fem, teoritzar, sistematitzar, aprendre les lliçons i, a partir d'aquesta avaluació crítica del que fem, planificar un què fer molt millor que abans, que superi errors, contradiccions i que apunti cap a un desenvolupament superior. Llavors, avaluació i planificació són indispensables per a una base segura de qualsevol procés de desenvolupament, i aquí estem parlant del desenvolupament de l'economia solidària, que parteix del desenvolupament de cada un de nosaltres.

I acabaré amb un poema que diu: *"En realitat vivim avui els nostres somnis d'ahir, i vivint aquests somnis, somiem un altre cop"*.

La dona, que ha estat exiliada de l'economia masculina del capital, està cridada a ser l'eix central de l'economia solidària.